

Змістовий модуль 1. Предмет та завдання дисципліни «Вітчизняні та зарубіжні системи освіти». Становлення та розвиток системи освіти в різних країнах

Тема 2. Становлення та розвиток системи освіти в різних країнах

План

1. Соціально-економічні та політичні фактори розвитку освіти зарубіжних країн.
2. Економічна ефективність освіти в розвинених країнах і країнах, що розвиваються.
3. Загальна характеристика соціального попиту на освіту.
4. Політичні чинники розвитку сучасної освіти.
5. Інтеграція в галузі сучасної освіти.
6. Орієнтація на неперервну освіту.
7. Проблема демократизації освіти.

Література

1. Будник О.Б. Порівняльна педагогіка: метод. рекомендації до вивчення курсу. Педагогічний факультет; Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2016. 76 с.
2. Локшина О. Порівняльна педагогіка в Україні у вимірі розвитку світової компаративістики. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 1. С. 36–46
3. Порівняльна педагогіка: методологічні орієнтири українських компаративістів: хрестоматія. Київ : Педагогічна думка, 2015. 176 с.
4. Сбруєва А.А. Порівняльна педагогіка вищої школи: національний, європейський та глобальний контексти: навчальний посібник. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. 319 с
5. Пономарьова Г.Ф., Семенова М.О. Порівняльна педагогіка: Навчальний посібник. Харків: Ексклюзив, 2014, 424 с.
6. Улюкаєва І.Г. Історія дошкільної педагогіки: навч. посіб. Харків: Вид-во «Діса плюс», 2015. С. 92-135.
7. Ярова О. Б. Тенденції розвитку початкової освіти в країнах Європейського Союзу (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): монографія. Київ: Педагогічна думка, 2018. 410 с.

1. Соціально-економічні та політичні фактори розвитку освіти зарубіжних країн.

Прогрес освіти безпосередньо пов'язаний з потребами сучасного етапу науково-технічної революції і становленням високотехнологічного суспільства. Якщо промислова революція ХІХ ст. вимагала ліквідації неграмотності і широкого розвитку початкової освіти, то сучасна НТР

поставила об'єктивне завдання: створити систему масової середньої освіти та істотно розширити охоплення молоді різними видами навчання після середньої освіти.

Підвищення освітнього рівня населення об'єктивно відповідає магістральним напрямкам розвитку економіки. Ця установка починає знаходити відображення в державній освітній політиці багатьох західних країн. У Франції, Великій Британії, Італії сама держава – найбільший підприємець, який володіє величезними промисловими комплексами і цілими галузями економіки. У таких умовах державна влада безпосередньо зацікавлена у створенні й функціонуванні найраціональнішої системи підготовки робочої сили, що потребує поступального розвитку загальної і професійної освіти. Однак рівень розвитку освіти в тій чи тій країні не визначає безпосередньо стан її економіки, оскільки освіта, особливо загальна, не веде автоматично до відповідного зростання продуктивності праці та підвищення ефективності виробництва.

Показники стану освіти в країнах, що розвиваються, – Азії, Африки і Латинської Америки – істотно різняться, проте вони мають і загальні тенденції:

для створення сучасної економіки, розвитку соціальної і культурної

сфер багатоукладного суспільства погіршені висококваліфіковані кадри. Саме у цих галузях спостерігаємо особливо великий розрив між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються (число науковців та інженерів у сфері досліджень і експериментальних розробок на мільйон жителів у розвинених країнах у 25-30 разів більше, ніж у країнах, що розвиваються);

у країнах, що розвиваються, системи середньої і вищої освіти за

темпами кількісного зростання обганяють розширення тих сфер трудової діяльності, що потребують кваліфікованих фахівців у галузі науки і техніки, тим більше, що значну частину таких фахівців становлять іноземці. У результаті чимало випускників вищих і середніх спеціальних навчальних закладів стають безробітними або змушені йти на некваліфіковану роботу;

нинішній рівень соціально-економічного розвитку країн, що розвиваються, ще не створює достатніх стимулів для широкого застосування кваліфікованої праці, однак майбутнє вимагає розвитку освіти, підготовки національних кадрів, потрібних для досягнення поряд із

політичною незалежністю економічної самостійності та соціального прогресу.

Одним із важливих принципів державної політики більшості країн світу проголошується демократизація освіти. Новітні закони про освіту та офіційну педагогічну документацію передбачають:

- встановлення чіткої наступності різних ступенів освіти;
- ліквідацію тупикових напрямів навчання; підвищення якості навчання у навчальних закладах усіх типів;
- зміцнення зв'язку змісту освіти з життям; виховання учнів у душі високих цивільних, моральних та естетичних ідеалів.

Фінансування освітньої сфери. Значення освітньої політики певною мірою визначається масштабами фінансування цієї сфери. Розбіжності у національному й регіональному фінансуванні величезні: у розвинених країнах витрати на освіту становлять приблизно 5-7 % вартості валового національного продукту; крім державних асигнувань, що включають витрати центральної, регіональної і місцевої влади, а також державні субсидії приватним навчальним закладам, у деяких країнах значними є приватні витрати на освіту — у світі вони становлять приблизно 10-15 % державних витрат; системи освіти більшості країн, що розвиваються, перебувають у катастрофічному фінансовому становищі. У цій сфері відставання від розвинених країн особливо велике.

Показники інформаційного прогресу країни як основа забезпечення її освітнього прогресу.

Вже зараз інформаційні та комунікаційні технології (ІКТ) складають вагомому частку світового виробництва, що призводить до глобального перерозподілу як ринку праці, так і ринку освітніх послуг. Крім того, розбудова єдиного Європейського освітнього простору в рамках Болонського процесу суттєво підвищує роль ІКТ в освіті, що зумовлено сучасною світовою тенденцією створення глобальних відкритих освітніх та наукових систем, які дають змогу, з одного боку, розвивати систему накопичення і поширення наукових знань, а з другого – надавати доступ до різноманітних інформаційних ресурсів широким верствам населення.

Одним з головних завдань освіти в умовах розвитку інформаційного суспільства є навчити учнів та студентів використовувати сучасні інформаційні та комунікаційні технології. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба прискореної підготовки викладачів та фахівців у галузі ІКТ, оснащення закладів освіти сучасною комп'ютерною технікою, педагогічними програмними засобами, електронними підручниками тощо.

Від розв'язання цього завдання визначальною мірою буде залежати розвиток країни.

Основним завданням цієї мережі є здійснення високодинамічного пошуку та розповсюдження інформації науково-освітнього характеру, а це означає:

- організація доступу до світових електронних бібліотек;
- проведення відео-лекцій та відео-конференцій;
- забезпечення навчального процесу дистанційної освіти;
- надання можливості для пілотної апробації нових телекомунікаційних технологій;
- підготовка кадрів для впровадження цих технологій у виробництво і бізнес.

Значним фактором виведення нашої освіти на якісно новий рівень і покращення підготовки висококваліфікованих спеціалістів є не тільки комп'ютеризація навчального процесу, а й впровадження Internet-технологій, створення корпоративних мереж та віртуальних лабораторій, що дасть змогу в реальному часі групою студентів, учнів виконувати експериментальні дослідження під час аудиторних занять.

Традиції розвитку інформаційного суспільства в Україні ґрунтувалися на тому, що головними ресурсами суспільства (поряд із традиційними) визначалися знання та інформація. Використання цих чинників мало забезпечити умови для розвитку суспільного і науково-технічного прогресу, розвитку науки, освіти, культури, удосконалення соціально-економічних відносин, духовного життя, підвищення життєвого рівня, демократизації громадського життя. При цьому створений освітній, науковий, технологічний і виробничий фундамент на ранніх стадіях розвитку інформаційного суспільства давав можливість здійснити поступовий перехід до суспільства, побудованому на знаннях, яке мало надати нові, більш потужні продуктивні сили для прискореного суспільного розвитку.

Процеси глобалізації та їх вплив на розвиток освіти.

Глобалізація (англ. globalization) – процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації. У ширшому розумінні – перетворення певного явища на планетарне, таке, що стосується всієї Землі.

Вплив глобалізації на освіту зумовлений такими чинниками:

- перенесення на соціальну сферу в цілому та на освіту зокрема неоліберальної ідеології, яка є характерною для глобальної економіки;

- розвиток НТП та інформаційних технологій, що об'єктивно зумовлюють можливість інтеграційних процесів в освітніх системах на регіональному та глобальному рівнях;

- прагнення світового співтовариства до формування в сучасних умовах нових глобальних цінностей – цінностей загальнолюдської культури, серед яких провідними повинні стати не влада сильного і багатого, а гуманізм, толерантність, повага до представників інших культур, націй, рас, релігій, схильність до співпраці з ними, до взаємозбагачення культур;

- вестернізація (американізація) духовних цінностей, що пов'язана з домінуючою позицією західної цивілізації у економічному, науково-технічному та політичному житті людства.

Полікультурна освіта. Причини актуальності полікультурної освіти.

В умовах глобалізації, світової інтеграції та експансії масової культури актуальною залишається проблема збереження етнічної багатоманітності та самобутності української нації. Чільне місце в процесі вирішення означеної проблеми належить навчально-виховним закладам, зорієнтованості педагогічної системи та оновлення змісту освіти на засадах народної культури.

Полікультурна педагогіка привертає увагу широкі верстви громадськості, тому що є адекватною педагогічною реакцією на настільки гострі проблеми, як міжособистісні, міжгрупові та міжетнічні конфлікти, різні дискримінаційні явища, класові, політичні й релігійні протиріччя в сучасному світі. Розвиток цього напрямку сучасної педагогічної науки й освітньої практики обумовлене самою суттю процесів демократизації й гуманізації соціального життя, прагненням створити суспільство, в якому культивуються поважне ставлення до особистості, захист гідності й прав кожної людини. Полікультурна педагогіка походить із того, що освіта і виховання повинні включати безліч типів, моделей і ціннісні педагогічні орієнтації, які адекватні світогляду й запитам різних етнокультурних груп населення. Тому такого роду виховання є потужним інструментом створення демократичного й гуманного соціального клімату, гармонізації відносин різних культур у руках учителя, що усвідомлює та приймає ідеї полікультуралізму.

Полікультурна освіта, на думку сучасних учених, переслідує три групи цілей, які позначають поняттями «плюралізм», «рівність» і «об'єднання». У першому випадку мова йде про повагу й збереження культурного різноманіття. У другому – підтримку рівних прав на освіту і

виховання. У третьому – формування особистості у душі загальнонаціональних, політичних, економічних і духовних цінностей. Варто відзначити, що у вихованні поваги до інших культур, толерантність, терпимість – це лише початок прилучення до інших культур. Важливе значення належить солідарності, взаємодії, вмінні розуміти особливості різних культур, народів, націй, етносів.

Таким чином, полікультурна освіта – це взаємозбагачення знаннями про культуру різних народів, повага до етнічних груп (меншин), формування терпимості та подолання упереджень у їх сприйманні, прагнення до ідеалів демократії та плюралізму. Полікультурну освіту варто розглядати як частку педагогічних надбань, що забезпечують культурно-соціальну ідентифікацію особистості, відкрити іншим культурам, національностям, расам, віруванням.

У результаті цього зміст полікультурної освіти включає такі складники:

- 1) соціокультурна ідентифікація особистості;
- 2) засвоєння системи понять і уявлень про полікультурне середовище;
- 3) виховання позитивного ставлення до багатогранного культурного оточення;
- 4) розвиток навичок соціокультурного спілкування в іносередовищі на засадах толерантності.

Полікультурна освіта концентрується на декількох педагогічних принципах – передбачає виховання людської гідності й високих моральних якостей; виховання для співіснування із соціальними групами різних рас, релігій, етносів; виховання толерантності, готовності до взаємного співробітництва. При цьому головною функцією полікультурної освіти є усунення протиріччя між системами й нормами виховання та навчання домінуючих націй і етнічних меншин. До інших функцій полікультурної педагогіки можна віднести формування уявлень про різноманіття культур і їх взаємозв'язки; усвідомлення важливості культурного різноманіття для самореалізації особистості; виховання позитивного відношення до культурних відмінностей; розвиток умінь і навичок взаємодії носіїв різних культур на основі толерантності й взаєморозуміння.

У Законі «Про освіту» зазначено, що метою повної загальної середньої освіти є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та

самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності”. У Концепції Нової української випускник НУШ – особистість, патріот, інноватор.

Власне в умовах глобалізації в усьому світі актуалізуються проблеми етнічного виховання особистості, під яким розуміємо формування та розвиток її духовних цінностей на основі засвоєння знань, навичок поведінки та діяльності представників рідного етносу, його традиційно-звичаєвої обрядовості тощо.

В європейських державах ці питання визріли вже після першої світової війни. Тут створюються міжнародні організації та центри для вивчення стану освіти в різних країнах, серед яких чільне місце посіло Міжнародне бюро освіти (МБО), засноване в 1925 році спочатку як громадська організація при інституту педагогічних наук ім. Руссо Женевського університету, а з 1929 року очолюване міжнародною міжурядовою організацією. У Великобританії, Італії, Швейцарії, США, Японії та інших країнах публікується низка наукових праць, присвячених різним аспектам етнопедагогіки.

До прикладу, французький народ пережив період національного гноблення, приниження окупацією, частина громадян зайняла колабораціоністську позицію. Не випадково нині головними завданнями громадянської освіти у Франції є формування цінностей свободи, миру, толерантності, демократії, поваги до рідної мови, національних символів. Водночас французька держава відіграє помітну роль в європейських та світових інтеграційних процесах. У післявоєнній Німеччині в освітній сфері також значну увагу акцентували на толерантності міжособистісних взаємин, любові до світового співтовариства в органічному поєднанні з формуванням почуттів громадянського обов’язку та патріотизму.

Однак у сучасних умовах масштаби полікультурного виховання у провідних країнах світу різні: влада Англії, Німеччини, Франції намагається не акцентувати на цій проблемі, водночас значна увага її вирішенню приділена на офіційному рівні в Австралії, Іспанії Канаді, США. Так, полікультурна освіта в Канаді нерозривно пов’язана з проблемою конвергенції етнічних груп населення, оскільки канадська нація сформована з іммігрантів. Актом 1988 року (Multiculturalism Act) культурну розмаїтість проголошено базовим принципом канадського суспільства.

Світовий досвід організації освіти є повчальним для пострадянських країн, які пережили значно триваліший період бездержавності й національного приниження. Так, на відміну від багатьох європейських народів, формування української нації носило дискретний характер,

оскільки Україна тривалий час не мала своєї державності, внаслідок чого була позбавлена можливості творити власний загальнонаціональний виховний ідеал. Відтак у цивілізованих країнах досвід громадянської освіти не лише зберігся, а й передається нащадкам через ідеали гуманізму, демократії, солідарності, громадянської відповідальності, поваги до власної історії, культури, моралі, захист інтересів нації тощо. Тому нині маємо об'єктивну потребу в осмисленні світового розвитку і глобалізаційних процесів з погляду досягнень кожної держави, її інтересів, ментальності.

За таких умов розширились межі спілкування між представниками різних народів, котрі проживають за межами України, спостерігаються міграційні процеси. Це призводить до того, що виникає проблема "діалогу культур", зокрема в умовах школи. Тому іншим важливим аспектом у процесі формування етновиховного середовища навчального закладу, особливо це стосується західноукраїнського та південного регіонів, де проживають, окрім українців, білоруси, росіяни, євреї, угорці, болгари, поляки та інші етноси, вважаємо моделювання міжетнічної толерантності в організації педагогічного процесу на різних рівнях задля створення етнопсихологічного комфорту носіям інокультур і формування в них поваги до корінного населення країни – українців.

Для прикладу, етнічна структура Канади представлена різними націями й народностями, з яких корінні канадійці становлять тільки 11,5%. Утім, у цій країні панує глибока повага до Закону, традиційних символів, звичаїв і обрядів, ніколи не стояло питання про "поділ" держави, хоча найбільше іммігрантів з Англії і Франції (відповідно 40 і 27 % від загальної кількості населення). Безумовно, що система освіти будується з урахуванням соціокультурних особливостей.

Отже, полікультурна освіта призначена для створення педагогічно сприятливого взаємозбагачення малої та домінуючої культур, у результаті чого відбувається становлення й самовизначення особистості. Полікультурна освіта передбачає врахування таких чинників: культурні, виховні й освітні інтереси етнічних меншин в умовах плюралістичного культурно- національного середовища та пріоритетне значення культури основного етносу.

Полікультурна освіта покликана підтримувати різноманіття великих і малих націй в умовах глобалізації сучасного світу, і в цьому її основна місія. Вона є засобом збереження й розвитку етнічних культур, включення цінностей етнічних культур у практику виховання й навчання, а значить – вирішення актуальних проблем педагогіки. Завдяки діалогу культур учень

краще усвідомлює рідну мовну картину світу, глибше проникає в її сутнісні характеристики й менталітет народу, знаходить почуття національної гідності й поваги до культурних цінностей інших народів. Крім того, наявність полікультурного компонента в навчальних дисциплінах дозволяє вирішувати подвійне завдання: стимулювати інтерес до нового знання й одночасно пропонувати різні точки зору на навколишній світ.

2. Економічна ефективність освіти в розвинених країнах і країнах, що розвиваються.

Освіта в розвинених країнах. Прогрес в освіті безпосередньо пов'язаний з потребами сучасного етапу науково-технічної революції і становленням високотехнологічного суспільства. Якщо промислова революція ХІХ ст. потребувала ліквідації неграмотності і широкого розвитку початкової освіти, то сучасна НТР поставила об'єктивне завдання: створити систему масової середньої освіти та істотно розширити охоплення молоді різними видами навчання після середньої освіти. Показники стану освіти в розвинених країнах такі: кількість висококваліфікованих фахівців, зайнятих у наукових дослідженнях та експериментальних розробках, збільшилася з 1970 по 1990 р. у США – на 80 %, у Франції – на 100 %, у Японії – на 120 %; диплом про закінчення коледжу (включаючи дворічне навчання) у 1970 р. у США мав кожен сьомий працівник, у середині 80-х – кожен четвертий, а на початку 90-х років – майже кожен третій. Така тенденція була характерна і для СРСР. Підвищення освітнього рівня населення об'єктивно відповідає магістральним напрямкам розвитку економіки. Така установка починає знаходити відображення в державній освітній політиці багатьох західних країн. У Франції, Великій Британії, Італії сама держава – найбільший підприємець, який володіє величезними промисловими комплексами і цілими галузями економіки. У таких умовах державна влада безпосередньо зацікавлена у створенні й функціонуванні найраціональнішої системи підготовки робочої сили, що потребує поступального розвитку загальної і професійної освіти.

Однак рівень розвитку освіти в тій чи іншій країні не визначає безпосередньо стан її економіки, оскільки освіта, особливо загальна, не веде автоматично до відповідного зростання продуктивності праці та підвищення ефективності виробництва. Між загальними витратами на освіту та їхньою економічною віддачею існує неминучий хронологічний розрив (за наявними підрахунками – 10-15 років), а самі ці витрати виявляються економічно рентабельними лише за умови, що випускники навчальних закладів мають реальну можливість застосувати здобуті знання на практиці.

Донедавна державні програми розвитку освіти в країнах Заходу спиралися на прогнози, що мають на меті визначити конкретні потреби національного виробництва в робочій силі на наступні роки. При цьому одне із завдань планування полягало в тому, щоб уникнути зайвої «перенавченості» населення. Нині висувається ідея створення так званого «кваліфікаційного запасу», тобто підготовки такої кількості кваліфікованих кадрів, яка відповідно до сьогоденної ситуації може здаватися надлишковою, проте в перспективі сприятиме розвитку високотехнологічного виробництва.

Освіта в країнах, що розвиваються. Показники стану освіти в країнах, що розвиваються (наприклад, Азії, Африки і Латинської Америки), істотно різняться. Однак можна визначити такі тенденції: для розвитку соціальної і культурної сфер багатокладного суспільства потрібні висококваліфіковані кадри, тому в цих галузях маємо особливо великий розрив між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються (кількість науковців та інженерів у сфері досліджень і експериментальних розробок на мільйон жителів у розвинених країнах у 25-30 разів більше, ніж у країнах, що розвиваються). Водночас у країнах, що розвиваються, системи середньої і вищої освіти за темпами кількісного зростання значно вищі тих сфер, що потребують кваліфікованих фахівців у галузі науки і техніки (значну частину таких фахівців становлять іноземці). Чимало випускників вищих і середніх спеціальних навчальних закладів є безробітними або змушені йти на некваліфіковану роботу. Варто зазначити й той факт, що сучасний рівень економічного та соціального розвитку країн, що розвиваються, ще не створює достатніх стимулів для широкого застосування кваліфікованої праці, однак все ж таки існує проблема у підготовці національних висококваліфікованих кадрів, які б могли працювати для розвитку власне своєї країни у перспективі.

2. Загальна характеристика соціального попиту на освіту

В сучасному світі збільшується соціальний попит на повноцінну освіту, що особливо характерно для розвинених країн. Населенню цих країн властивий такий спосіб життя, для якого характерні вищі економічні стандарти і вищий рівень соціальних домагань. Значна частина молоді розглядає отримання повноцінної освіти як необхідну умову досягнення бажаного соціального статусу.

Між рівнем освіти і розміром заробітної плати існує чітка кореляція. Високий освітній рівень розглядається і як певна гарантія від безробіття, першими жертвами якого стають саме некваліфіковані працівники з мінімальним рівнем освіти. Підвищився престиж освіти і для молоді з привілейованих верств населення, що пов'язано з новими способами формування соціальної еліти західного суспільства.

Зростання соціального попиту на освіту значною мірою пов'язане із розширенням охоплення дівчат середньою і вищою освітою, що пояснюється низкою економічних і соціально-психологічних причин, а саме:

- структурними зрушеннями в економіці розвинених країн;
- зростанням суспільної самосвідомості жінок, їхнього прагнення до незалежності та реальної соціальної рівності з чоловіками;
- економічною активністю жінок у зв'язку з відсутністю засобів для підтримання певного матеріального рівня сім'ї, бюджет якої складається лише із заробітної плати чоловіків. Збільшення припливу жінок на ринок праці глобальне явище. У 1980-х роках в СРСР жінки становили понад половину загальної чисельності трудового населення, а в галузях охорони здоров'я, освіти, культури, торгівлі і громадського харчування – понад 75%. У цей самий період частка жінок в економічно активному населенні США, Швеції, Данії становила приблизно 45%, Франції, Великої Британії, ФРН – близько 40 %.

У розвинених західних країнах дівчата, які навчаються у повних середніх школах, становлять більше половини всіх учнів, і майже половину студентів вищих навчальних закладів. Значно зріс жіночий контингент бакалаврів, магістрів, докторів наук.

У країнах, що розвиваються, також є великі зрушення в розвитку жіночої освіти. З 1970 по 1990 р. частка дівчат, які навчаються у середніх навчальних закладах, збільшилася: в Африці з 33 до 38%, в Азії з 35 до 40%. Така сама тенденція спостерігається й у вищих навчальних закладах.

На розвиток освіти значною мірою впливають демографічні чинники. Еволюція народжуваності зумовлює зміни через певний проміжок часу кількості учнів тих вікових категорій, які підлягають обов'язковому навчанню. У розвинених країнах спад народжуваності зумовив зменшення чисельності учнів у початкових школах. З 1980 по 1990 р. чисельність учнів скоротилася: у Великій Британії на 500 тис, у Франції – на 400 тис, у Японії – майже на 2 млн. Щодо середніх шкіл, то в 1960–70-х роках темпи зростання їхньої кількості залишалися високими. Сьогодні тільки вища школа не виявляє прямої залежності від демографічної кон'юнктури: її контингент продовжує зростати майже в усіх країнах.

3. Політичні чинники розвитку освіти.

Стан освіти і перспективи її розвитку значною мірою залежать від державної і суспільної політики. Цілі, пріоритети, методи і результати освітньої політики визначаються поєднанням глобальних тенденцій, національної та регіональної специфіки:

- у промислово розвинених країнах з ринковою економікою і подібними ознаками суспільно-політичного ладу становлення

високотехнологічного суспільства і наслідки цього процесу зумовили нові аспекти освітньої політики, що стає однією з найважливіших складових соціальної стратегії;

- у країнах, що розвиваються, після завоювання ними політичної незалежності важливим завданням стає розроблення законодавчих основ освіти. У конституціях багатьох із них цим питанням присвячено окремі розділи, в яких не лише містяться найзагальніші положення, а й формуються актуальні завдання, розв'язання яких має сприяти розвитку освіти та національної культури. У соціальних програмах країн, що розвиваються, наголошується на необхідності наблизитися в розвитку освіти до кращих світових стандартів.

Демократизація сучасної освіти. Одним із важливих принципів державної політики більшості країн світу проголошується демократизація освіти. Новітні закони про освіту та офіційну педагогічну документацію передбачають: встановлення чіткої наступності різних ступенів освіти; ліквідацію тупикових напрямів навчання; підвищення якості навчання у навчальних закладах усіх типів; зміцнення зв'язку змісту освіти з життям; виховання учнів у дусі високих цивільних, моральних та естетичних ідеалів.

4. Інтеграція в галузі сучасної освіти.

В останні десятиліття виявився новий аспект освітньої політики, пов'язаний із розвивальним процесом економічної, соціальної і культурної інтеграції. У ньому знаходить вираження характерна для сучасного світу об'єктивна тенденція до інтернаціоналізації світу, зближення країн і народів, спільного вирішення глобальних проблем, що виходять за національні й державні межі.

Інтеграція відбувається переважно у масштабах геополітичних регіонів, що поєднують країни з подібними умовами історичного розвитку і соціально-економічною структурою.

Організація економічного співробітництва і розвитку функціонує з 1961 р., до якої входить понад 20 промислово розвинених країн. Діяльність організації спрямована головним чином на узгодження різних аспектів економічної політики. У складі її координаційних органів функціонують Комітет освіти і Центр досліджень та нововведень у сфері освіти, які виробляють рекомендації щодо змін у структурі системи освіти, її управлінні, фінансуванні, модернізації змісту і методів навчання у навчальних закладах різних типів, нових принципів підготовки вчителів.

Головну роль у розвитку інтеграційних процесів у Західній Європі відіграє Європейський Союз (ЄС). У 1976 р. було створено постійно діючий Комітет освіти держав — членів ЄС, функції якого полягають у розробленні

стратегії співробітництва з метою «гармонізації» національних систем освіти. Під його егідою діє Європейський інститут виховання і соціальної політики, розміщений у Парижі. Складовою Комітету є Бюро співробітництва у сфері виховання (Брюссель).

У 1987 р. Рада міністрів освіти держав – членів ЄС затвердила програму «ЕРАЗМУС», головна мета якої – сприяти розширенню обміну студентами між вищими навчальними закладами країн, що входять до ЄС.

Координаційні органи ЄС у співробітництві з відповідними організаціями ЮНЕСКО проводять роботу з уніфікації педагогічної термінології і параметрів національних статистик освіти. Розроблено західноєвропейську систему документації та інформації у сфері освіти.

У рішеннях і рекомендаціях координаційних органів ЄС перед навчальними закладами поставлене завдання формування «наднаціональної європейської свідомості» молоді. Інтеграція в галузі освіти набуває дедалі більшого розвитку і розглядається нині як необхідна умова подальшого політичного зміцнення ЄС.

5. Орієнтація на неперервну освіту.

Поняття «неперервна освіта» – філософсько-педагогічна категорія. Відповідно до цього освіта розглядається як: процес, що охоплює все життя людини; аспект освітньої практики, що представляє її як цілеспрямоване засвоєння людиною соціокультурного досвіду, який не призупиняється з використанням усіх ланок наявної освітньої системи; принцип організації освітньої політики.

У сучасному суспільстві ідея неперервної освіти набуває характеру парадигми науково-педагогічного мислення.

У теорії і практиці неперервної освіти особлива увага звертається на освіту дорослих за межами базової освіти, а саме:

- набуття і підвищення професійної кваліфікації;
- перепідготовка внаслідок зміни професій;
- адаптація до мінливих соціальних умов;
- дозвіллева освіта тощо.

Жодна країна ще не має чіткої системи неперервної освіти. Проте досвід багатьох країн, які керуються стратегією такої освіти, дає можливість побачити вже тепер деякі істотні ознаки моделей нової освітньої системи.

У проблематиці неперервної освіти умовно можна виокремити два основні аспекти:

- соціально-освітній (пов'язаний із побудовою системи неперервної освіти як частини соціальної практики);

- психолого-педагогічний (пов'язаний із самим процесом освоєння людиною нового життєвого, соціального, професійного досвіду).

У соціально-освітній практиці велике значення для здійснення неперервної освіти мають наступність ланок освітньої системи та розгалуженість каналів неформальної освіти за межами базової освіти.

Реалізація неперервної освіти в освітній системі спирається на такі два чинники:

«вертикальну інтеграцію» – наступність ступенів формальної освіти – дошкільної, початкової, середньої й післясередньої (вищої, післядипломної), – за якої кожен рівень освіти припускає можливість переходу на наступний;

«горизонтальну інтеграцію» – співвіднесеність освіти, отримуваної поза формальною освітньою системою (неформальна освіта), з освітою у межах навчальних закладів і спеціально організованих освітніх програм (формальна освіта).

Серед функцій неперервної освіти умовно виокремлюють:

компенсувальні – заповнення прогалів у базовій освіті;

адаптивні – оперативна підготовка й перепідготовка в умовах мінливої виробничої і соціальної ситуації;

розвивальні (акмеологічні) – задоволення духовних запитів особистості, потреб творчого зростання.

У розвинених країнах діють допоміжні, компенсувальні навчальні програми для випускників середніх шкіл із прогалинами в загальноосвітній підготовці, які продовжують освіту або проходять виробниче навчання. Поширені навчальні центри для дорослих, які співробітничать із традиційними вищими і середніми спеціальними навчальними закладами (університетами, коледжами тощо) і пропонують широкий спектр освітніх послуг.

У країнах, що розвиваються, діють освітні програми з формування основ грамотності. Набувають поширення програми, якими послуговуються при зміні місця роботи або професії. У багатьох країнах створено програми, що забезпечують наступність освіти в середній школі і післясередній ланці: середня фахова освіта, вища і післядипломна освіта, виробниче навчання, підвищення кваліфікації.

Значні зусилля державних і громадських організацій спрямовані на розвиток програм неперервної освіти в контексті відновлення професійного досвіду, підвищення кваліфікації і перенавчання. При цьому особливу увагу приділяють нетрадиційним сферам неперервної освіти, а саме: освіті осіб з

інвалідністю; освіті жінок, які працюють у виробничій сфері; дозвіллєвій освіті за інтересами для пенсіонерів та ін.

Канали реалізації неперервної освіти охоплюють усю сферу формальної і неформальної освіти, зокрема й державну освітню систему, приватні навчальні заклади, очне і вечірнє навчання, заочне навчання. Здійснення неперервної освіти тісно пов'язане з напрямками дистанційної освіти.

З початку 70-х років ХХ ст. ідеї неперервної освіти широко пропагуються ЮНЕСКО. У доповіді Міжнародної комісії з розвитку освіти (Париж, 1972) неперервна освіта пропонувалася як керівна концепція для майбутнього розвитку освіти в усіх країнах, вона стала гаслом III Міжнародної конференції ЮНЕСКО (Токіо, 1972).

На XIX Генеральній конференції ООН неперервна освіта розглядалася як така, що не обмежена ні в часі (за термінами), ні в просторі (за місцем навчання), ні за методами навчання; вона поєднує усю діяльність і ресурси у сфері освіти і спрямована на досягнення гармонійного розвитку особистості та прогресу в перетворенні суспільства.

Неперервна освіта одночасно виступає як: засіб зв'язку та інтеграції елементів існуючої системи освіти; основний принцип організації перебудови, різних ланок освіти.

Провідними принципами неперервної освіти є: гуманістичний характер; демократизм (рівність доступу); всезагальність (задіяність усього населення в різних структурах і рівнях освіти); інтеграція (формальних і неформальних освітніх структур традиційного і нового типу); гнучкість навчальних планів і програм, альтернативність способів організації навчального процесу, варіативність стратегій навчання; релевантність (зв'язок із життям індивіда, професійною і соціальною діяльністю).

У багатьох країнах діють регіональні, національні й міжнародні центри, які розробляють проблематику і координаційні програми та забезпечують інформаційний обмін із питань неперервної освіти, наприклад:

Європейський центр із питань освіти і дозвілля;

Європейська асоціація з освіти дорослих;

Африканська асоціація з грамотності та освіти дорослих та ін.

Найбільшим національним центром є Американська асоціація з освіти дорослих і неперервної освіти. З 1973 р. діє Міжнародна рада з освіти дорослих.

6. Проблема демократизації освіти.

Проблема демократизації школи залишається в центрі уваги суспільних і педагогічних кіл у провідних країнах світу. В розумінні демократизації загальноосвітньої школи є два підходи, що виключають один одного:

егалітаристський – ґрунтується на ідеї егалітаризму та однаковості. До кінця 80-х років ХХ ст. був офіційною доктриною шкільної політики колишнього СРСР і значною мірою Японії. Відповідно до такого підходу всі діти рівні від народження. На практиці це призводить до стримування більш успішних у навчанні учнів; антиегалітаристський – ґрунтується на наступності ступенів освіти, а також на ідеях плюралізму, варіативності, диверсифікованості загальноосвітньої школи. Такий підхід нині характерний для провідних країн світу.

Поняття «демократична система освіти» означає:

рівність усіх членів суспільства перед освітою;

децентралізацію шкільної системи;

відкритість освітньої системи;

право батьків і учнів на вибір навчального закладу;

організацію навчального процесу, спрямованого на формування творчої особистості.

Гарантії права на освіту – одна з головних проблем демократизації загальноосвітньої школи. Рівність шансів на здобуття освіти означає можливість громадян не лише навчатися в будь-яких навчальних закладах, а й отримання ними повноцінної освіти. Нині виникла суперечність між відносним демократизмом шкільних систем і соціальними чинниками отримання освіти. У контексті сучасного світу реалізація права на освіту залишається гострою проблемою через соціальну нерівність учнів. Хоч у провідних країнах світу закони гарантують безоплатне навчання на рівні загальної освіти, проте батьки регулярно оплачують різні освітні послуги.

Для усунення наслідків суперечності між відносним демократизмом шкільних структур і соціальною нерівністю у разі отримання освіти пропонуються два напрями реформ: 1) певні соціальні заходи щодо підтримання незаможних; 2) удосконалення самих шкільних систем.

Проблема відвідуваності – істотна складова демократизму шкільної освіти. Важливим показником обов'язкового навчання є відвідуваність: у тих країнах, населення яких проживає в несприятливих економічних умовах, відвідуваність занять досить низька; у країнах зі стабільною економікою рівень відвідуваності порівняно високий.

У світовій педагогіці процес демократизації пов'язаний з диференціацією (диверсифікованістю) освіти і навчання. Вона охоплює широкий спектр навчально-організаційних заходів, за допомогою яких потрібно задовольнити різнобічні інтереси й здібності учнів та різноманітні потреби суспільства.

Диференціація виконує дві функції: слугує розкриттю індивідуальності учнів і подальшому розвитку суспільства.

На диференціації навчання в старших класах загальноосвітньої школи будується політика провідних країн. У США, Великій Британії, Японії та деяких інших країнах важливим чинником диференціації є тестування здібностей учнів. Тестометрія корисна тим, що дає можливість об'єктивно оцінити рівень розвитку учнів. Однак прихильники демократизації школи відкидають біотерміністські тлумачення тестометрії, а тести використовують лише як критерій оцінювання результатів навчання. Група американських учених на чолі з Б. Саймоном довела, що рівень здібностей дітей, визначений спочатку за тестами таким, що не вселяє надії, після компенсуючого диференційованого навчання помітно зріс.

Процес демократизації також тісно пов'язаний з управлінням освітою. У Західній Європі історично склалися дві принципово різні системи управління – централізована і децентралізована. Нині спостерігається тенденція до конвергенції цих систем управління. Демократизація відбувається у межах руху світової школи до «золотої середини»: між централізованим управлінням і наданням великих повноважень регіонам, місцевій владі, громадськості, навчальним закладам. Зокрема, на Заході й у Японії процес децентралізації є доволі помітним.

Проблема демократизації школи має вирішуватися з урахуванням питань полікультурної освіти, оскільки більшість країн не є гомогенними ні в етнічних, ні в культурних відносинах. Тому дуже важливою є полікультурна (мультикультурна) освіта, тобто врахування освітніх інтересів етнічних меншостей.